

Józef Bazylak

Cechy i reakcje osobowości ujmowane według koncepcji psychoanalitycznej a postawy religijne młodzieży

Studia Philosophiae Christianae 19/1, 9-23

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JÓZEF BAZYLAK

**CECHY I REAKCJE OSOBOWOŚCI
UJMOWANE WEDŁUG KONCEPCJI
PSYCHOANALITYCZNEJ A POSTAWY RELIGIJNE
MŁODZIEŻY**

1. Wstęp. 2. Charakterystyka cech i reakcji osobowości ujmowanych według psychoanalitycznej koncepcji osobowości. 3. Określenie postawy religijnej. 4. Analiza związków statystycznych między wynikami badań elementów struktury osobowości w ujęciu psychoanalitycznym i postaw religijnych badanej młodzieży

1. WSTĘP

W artykule niniejszym zostaną najpierw scharakteryzowane ważniejsze grupy cech i reakcji osobowości ujmowanych według koncepcji psychoanalitycznej. Następnie podamy krótką charakterystykę postaw, ze szczególnym uwzględnieniem postawy religijnej. Dokonamy wreszcie analiz związków statystycznych, badanej dwuosobowej grupy młodzieży męskiej z przedostatnich i ostatnich klas licealnych, jakie wystąpiły między wynikami badań elementów struktury osobowości według koncepcji psychoanalitycznej, a wynikami badań postaw religijnych.

Postawy religijne badano skalą postaw religijnych W. Prężyzny. Przy pomocy tej skali oceniono intensywność postawy religijnej badanej młodzieży.

Do oceny rzetelności skali postawy religijnej autor posłużył się techniką wykorzystującą dwukrotne testowanie tej samej grupy osób w tych samych warunkach. Wartość liczbowa rzetelności otrzymano po obliczeniu współczynnika korelacji między wynikami tych samych osób podczas pierwszego i drugiego badania. W obliczeniach statystycznych wykorzystano współczynnik korelacji Pearsona z danych pierwotnych. Otrzymany współczynnik dla skali wynosił 0,979 przy błędzie standardowym dla $r = 0,005$. Współczynnik korelacji uznano za

współczynnik rzetelności skali i oceniono jako bardzo wysoki, a statystycznie bardzo istotny ($P < 0,001$)¹.

Rozbudowanie postawy religijnej badanej młodzieży oceniono Kwestionariuszem do badań nad religijnością, opracowanym przez Katedrę Socjologii Religii KUL, a zaadaptowanym dla celów psychologicznych przez Katedrę psychologii osobowości ATK, pod kierunkiem St. Sieka. Biorąc pod uwagę zgodność sędziów, w ocenie wspomnianego kwestionariusza (uznanie tych samych kategorii i odpowiedzi za poprawne teologicznie), należy przypuszczać, że posiada on trafność treściową.

Kwestionariusz ten ocenia nasilenie takich parametrów jak: Wiedza religijna, Ideologia religijna, Doświadczenie religijne, Praktyki religijne, Wspólnota religijna, Moralność religijna.

Do badania struktury osobowości w ujęciu psychoanalitycznym zastosowano Kwestionariusz Grygera. Kwestionariusz ten ocenia 31 grup cech i reakcji osobowości, składających się głównie na to, co psychoanalitycy nazywają charakterami oralnymi, analnymi, fallicznymi. Część skal Kwestionariusza ocenia siłę Ego oraz popęd seksualny, rozumiany szeroko jako Eros.

Kwestionariusz składa się z 325 stwierdzeń. Stwierdzenia te opisują różne obiekty, czynności, zajęcia, zachowania człowieka.

Kwestionariusz posiada swoją trafność. Najbardziej wszechstronne badania trafności przeprowadzono na grupie 100 oficerów lotnictwa USA, badanych kwestionariuszem Grygiera i wieloma innymi testami. Istotności różnic były istotne statystycznie przynajmniej na poziomie 0,05 (Grygier, 1958, s. 3—7.)

W Polsce nie opublikowano dotąd żadnych badań nad trafnością kwestionariusza Grygiera. St. Siek wspólnie z M. Lenart podjęli w roku 1978 próbę oceny trafności kongruencyjnej tego kwestionariusza.

Zbadano kwestionariuszem Grygiera oraz kwestionariuszem Cattella i kwestionariuszem Edwardsa 100-osobową grupę uczniów liceum w Piastowie i Przemysłu, obliczono korelacje metodą Spearmana między wynikami tych kwestionariuszy².

Rzetelność oceniana metodą dwukrotnego badania tym kwe-

¹ Prężyna W.: *Funkcja postawy religijnej a osobowość człowieka*, Lublin 1981, 51—52.

² Kowalski J., Siek S.: *Wybrane metody badania potrzeb psychicznych, lęku i niektórych uzdolnień*, Dęblin 1977, 91—92.

stionariuszem tej samej grupy ludzi w kilkudniowym odstępie czasu jest wysoka. Przeciętny współczynnik rzetelności — stabilności wszystkich skal wynosi 80.

2. CHARAKTERYSTYKA I REAKCJE OSOBOWOŚCI UJMOWANE WEDŁUG PSYCHOANALITYCZNEJ KONCEPCJI OSOBOWOŚCI

Charakterystyka jaką tutaj przedstawimy będzie dotyczyła głównie tych grup cech i reakcji osobowości, które były badane kwestionariuszem Grygiera.

Freud i inni autorzy o orientacji psychoanalitycznej, posługują się w opisach i analizach życia psychicznego jednostki wieloznacznymi terminami: aparat psychiczny, psychika, życie psychiczne. Używają też wyrażenia charakter, typ psychiczny, a także takich określeń na omawianie elementów struktury osobowości jak prowincja i instancja psychiczna.

Pojęcie osobowości u Freuda odpowiada w przybliżeniu pojęciu aparatu psychicznego. W aparacie psychicznym wyróżnia się trzy główne komponenty, trzy jak pisze w *Zarysie psychoanalizy* prowincje, w sensie filogenetycznym i ontogenetycznym jest Id. Na Id składają się te wszystkie tendencje, które dziecko dziedziczy, a głównie determinowane strukturą ciała człowieka jego popędy. Id to ciemna część osobowości, nie zna żadnych wartości, żadnego dobra czy moralności, bo jest ślepe, irracjonalne i nielogiczne. Jest jednak prawdziwą psychiczną rzeczywistością „true psychic reality”, ponieważ reprezentuje subiektywny świat wewnętrzny i nie ma wiedzy o rzeczywistości obiektywnej, gdyż jest ono nieświadome³. Na obraz Id składają się więc wszystkie instynkty dziedziczne a nie poddane obróbce kulturowej czy oddziaływaniu wychowawczemu. Można więc zaliczyć tu: agresywność, żądze niszczenia, prymitywne formy życia seksualnego, lenistwo, niemożność zdobycia się na jakikolwiek wysiłek, tendencję do reagowania impulsywnego, wstręt do dyscypliny, porządku. Popędy Id przejawiają się w szybkich, gwałtownych wyładowaniach agresji lub gwałtownych reakcjach emocjonalnych w postaci płaczu, śmiechu, złości⁴.

Id czerpie swoją energię do działania z procesów przemiany materii. Przemiana materii i pobudzenie płynące z wew-

³ Hall C. S., Lindzey G.: *Theories of Personality*, New York 1957, 32—33.

⁴ Blum G. S.: *Psychoanalytic Theories of Personality*, New York 1964, 22—25.

nastrz organizmu prowadzą do powstania nadmiaru energii, a tym samym do stanu napięcia. Napięcie to jest dla organizmu nieprzyjemne i dlatego Id szuka ujęcia, wyładowania tej energii. Dlatego właśnie mówimy, że Id kieruje się zasadą przyjemności. Przyjemność ta płynie z redukcji napięcia. Zasada przyjemności ma na celu wzrost przyjemności oraz unikanie przykrości⁵.

W rozwoju ontologicznym jednostki formuje się świadoma warstwa osobowości w wyniku kontaktu z obiektywnym światem i otaczającą rzeczywistością. Warstwą to jest Ego. Ego możemy nazywać zbiorem cech i reakcji osobowości, które są kompromisem między tendencjami Id a wymaganiami Superego. Ego powstaje z Id jako nowa struktura zdolna do postrzegania rzeczywistości i pośrednicząca między Id i światem zewnętrznym. Ego, podobnie jak Id, dąży do przyjemności i stara się unikać przykrości, lecz w dążeniu swym liczy się z wymaganiami otoczenia. A więc rządzi się zasadą rzeczywistości. Celem zasady rzeczywistości jest z jednej strony rozładowanie napięcia Id, z drugiej zapobieganie temu rozładowaniu, dopóki nie zostanie znaleziony odpowiedni obiekt do zaspokojenia. Ego czerpie energię z Id i służy jego celom, lecz potrafi planować, sprawdzać plany, dlatego mówi się, że Ego testuje rzeczywistość. Roztacza kontrolę nad wszystkimi funkcjami intelektualnymi, jest egzekutywą osobowości, ponieważ rozstrzyga, który instynkt może być zaspokojony i w jakiej kolejności, który należy stłumić jako niebezpieczny⁶.

Jeżeli Ego świadomej kontroli radzi sobie ze stressami i potrafi sprostać wymaganiom sytuacji społecznej, określa się go jako silne Ego (silna wola). Silne Ego idzie na kompromis między wymaganiami Id, Superego i rzeczywistością. Osobnik o silnym Ego posiada poczucie rzeczywistości, jest wytrwały w działaniu, odporny na przeciwności, cierpliwy, zdecydowany, umie się łatwo przeciwstawić, nie ucieka się do sztywnych stereotypowych sposobów obrony na przeciwności.

W wyniku ścierania się z jednej strony Id, a z drugiej Superego powstają określone sposoby cech i reakcji osobowości, zwane przez psychoanalityków charakterami i mechanizmami obronnymi.

Charakter według psychoanalityków, to zespoły cech i reakcji osobowości kompromisowych między naciskami Id, czyli

⁵ Coffey Ch., Appley M. H.: *Motywacja, teoria i badania*, tłum. z ang. Warszawa 1972, 509.

⁶ Por. C. S. Hall, G. Lindzey, dz. cyt., 33—35.

instynktami, wymaganiami społecznymi, wytworzone we wczesnym okresie rozwoju dziecka. C.S. Blum określa za Penicheelm charakter jako względnie stały sposób przystosowania się Ego do wymagań Superego⁷. W pierwszym roku życia wytwarza się w sytuacji ssania charakter oralny. Między drugim a trzecim rokiem życia wytwarza się charakter analny w sytuacjach przyuczania dziecka do czystości. Między trzecim a piątym rokiem życia wytwarza się charakter falliczny w sytuacjach protestu rodziców na przejawy silnych popędów dziecka, zwłaszcza seksualnych i agresywności. Freud docenił rolę wczesnego dzieciństwa dla rozwoju osobowości. Uważał on, że pierwsze pięć lat życia są decydujące dla formacji osobowości, ponieważ w czasie tych początkowych lat kształtuje się wzorzec dla późniejszych zachowań.

Trzecim obszarem osobowości według psychoanalityków jest Superego. Jak Ego rozwija się z Id, tak Superego tworzy się jako część Ego, chociaż funkcjonalnie odrębne. Superego jest to zbiór dyspozycji zmierzających do przeciwstawienia się nasileniom Id, czyli popędom. Inaczej można zdefiniować Superego jako zbiór nakazów postępowania, jaki zostaje narzucony dziecku przez rodziców i panującą moralność.

Proces organizacji Superego zaczyna się bardzo wcześnie i trwa aż do okresu adolescencji. Dziecko podlega wpływowi otoczenia, zwłaszcza rodziców, które są odbiorem norm moralnych, ideałów, nakazów, zakazów danej kultury. Wartości te są przekazywane dziecku w formie nagród i kar. Aby uzyskać nagrodę, dziecko uczy się postępowania według życzeń rodziców. Następnie te życzenia rodziców, ich sposób myślenia przyjmuje za własne, czyli następuje proces internalizacji (uwewnętrznienia). Wtedy to te ideały, wartości, istnieją już w dziecku niezależnie od rodziców, stają się jego sumieniem. Następnie internalizacji ulegają nakazy innych autorytetów, a także wpływy kultury zostaną wchłonięte przez Superego i działają łącznie jako cenzor. Sprawują one nadzór nad Ego i popędami Id. Głównym zadaniem Superego jest decydowanie, czy coś jest dobre, czy złe, tzn. czy pozostaje w zgodzie z moralnymi zasadami przyjętymi w danej społeczności⁸.

Chociaż Superego kształtuje się według modelu, którego dostarczają rodzice, często jest ono surowsze niż model rodziców. Superego takie nazywa się przerośnięte lub sztywne. Sztywne

⁷ Por. G. S. Blum, dz. cyt., 156.

⁸ Por. C. S. Hall, G. Lindzey, dz. cyt., 224—225.

Superego to taki zbiór zakazów i nakazów, który nie przystępuje do wyposażenia psychofizycznego jednostki. Człowiek o sżywnym Superego stawia sobie i innym wysokie wymagania moralne, którym często nie może sprostać. Strach przed tak surowym sumieniem może kształtować osobowość zahamowaną, lękliwą, sżywną.

Może też wytwarzać się Superego w konflikcie. Występuje ono wtedy, gdy część popędów jest opanowana, a inne wymykają się spod kontroli Superego w konflikcie. Człowiek taki przeżywa depresyjne myśli, makabryczne sny, poczucie mniejszej wartości, nieokreślony niepokój.

Jeśli energia psychiczna jest równomiernie rozdzielona między Id, Ego i Superego, wtedy mówimy o Superego normalnym, zintegrowanym. Człowiek o takim Superego jest w stanie równowagi psychicznej.

Psychoanalitycy utożsamiali Superego z sumieniem. Trzeba jednak zaznaczyć, że rozumieli inaczej sumienie niż to rozumie etyka katolicka. Sumienie według Freuda to zbiór postaw powstałych drogą uwewnętrznienia wartości lub zasad, według których jednostka ocenia własne zachowanie.

Sumienie w ujęciu katolickim to też zbiór postaw, według których jednostka ocenia własne postępowanie w świetle uwewnętrznionych moralnych wartości i zasad, ale jest ono produktem świadomości, światła rozumu i rozumnym osądem, co dobre, a co złe.

Przyjęte w teorii warstwicowej budowy osobowości przez Freuda trzy komponenty: Id, Ego i Superego nie można uważać za jakieś oddzielne części, lecz za zintegrowaną całość. Freud nigdy nie odnosił ich do rzeczywistej anatomicznej struktury mózgu. Mówiąc bardzo ogólnie, można przyjąć, że Id jest komponentą biologiczną osobowości, Ego psychiczną, a Superego społeczną.

Psychoanalitycy uważają jednak, że głównym elementem struktury osobowości jest Ego, gdyż steruje ono percepcją, pamięcią, myśleniem, motoryką oraz kontroluje emocje i popędy. Na obszar Ego składają się zespoły cech zwanych przez psychoanalitików charakterami i mechanizmami obronnymi. Ponieważ test DPI Grygiera, którym zostały dokonane badania, nie bada kompleksów, popędów, mechanizmów obronnych, lecz głównie cechy i schematy reagowania, składające się na charaktery, dlatego szczególny nacisk położono w analizie i interpretacji wyników badań w zakresie poszczególnych charakterów.

3. OKREŚLENIE POSTAWY RELIGIJNEJ

Jednym z centralnych problemów współczesnej psychologii jest zagadnienie postaw. Postawy stanowią bowiem integralną część osobowości człowieka i wywierają duży wpływ na życie współczesne.

Wielu zatem psychologów zajmuje się rozpatrywaniem tego zagadnienia, tak z punktu widzenia teoretycznego jak i praktycznego. Rozważania teoretyczne dotyczą struktury i cech postaw, sposobów tworzenia się ich, zmian oraz mierzalności. Praktyczne — obejmują zastosowanie pomiaru postaw w wielu dziedzinach życia osobistego i społecznego.

Pojęcie postawy jest powszechnie używane w mowie potocznej, w literaturze pięknej, w socjologii, teologii, zwłaszcza moralnej i psychologii. Mówi się o postawie ciała, o postawie dziecka do rodziców, o postawie do Ojczyzny, a także o postawie do pewnych wartości — takich jak: sprawiedliwość, wolność, pokój itp.

Po raz pierwszy terminu tego użyli filozofowie H. Spencer i A. Baine⁹. Wkrótce został on przyjęty na terenie socjologii¹⁰. W psychologii rozpowszechniono go na początku XX wieku w Stanach Zjednoczonych. Pionierem badań w tej dziedzinie był tam G.W. Allport¹¹. W Polsce natomiast pierwszy zajął się tym problemem F. Znaniecki¹².

Obecnie termin „postawa” zajmuje w psychologii, zwłaszcza osobowości i społecznej, centralne miejsce.

Powszechność używania terminu postawa sprawia, że istnieje duża rozbieżność w jego rozumieniu. Nawet na terenie samej psychologii jest on rozpatrywany z różnego punktu widzenia, zależnie od przyjętej teorii osobowości.

W artykule niniejszym, pomijając szereg grup definicji postaw, za postawę będziemy uważali względnie trwałą strukturę predysponującą podmiot do określonego częściowo przez nią odnoszenia się do wszelkiej rzeczywistości, wchodzącej w styczność z tym podmiotem na płaszczyźnie intelektualnej, afektywno-dążeńowej i praktycznej¹³.

Tak więc postawa jest złożoną strukturą psychiczną. Tworzą ją trzy zasadnicze komponenty:

⁹ Płużek Z.: *Teorie osobowości*, Lublin 1978, 164.

¹⁰ Obuchowski K.: *Psychologia dążeń ludzkich*, Warszawa 1966, 69.

¹¹ Mika S.: *Wstęp do psychologii społecznej*, Warszawa 1978, 64.

¹² Lewicki T.: *Indywidualizacja kształcenia*, Warszawa 1977, 129.

¹³ Bazylak J.: *Źródła postaw religijnych*, *Studia Philosophiae Christianae*, 17(1981)2, 9.

1. komponent poznawczo-oceniający, na który składają się sądy, opinie, przekonania, wiedza, wydawanie ocen o naturze i właściwościach przedmiotu,

2. komponent emocjonalno-dążeńiowy, składają się nań uczucia, dążenia, które traktują dany przedmiot jako dobry lub zły, wartościowy lub niewartościowy, pożądny lub niepożądny itp.,

3. komponent zachowaniowy, składa się nań zewnętrzne obserwowalne, względnie trwale powtarzające się działanie wobec przedmiotu¹⁴.

Jeżeli chodzi o postawę religijną, należy zaznaczyć, że jest ona zwykłą postawą psychiczną, ponieważ człowiek ma tylko jedną psychikę. Postawa ta różni się od innych ze względu na swój przedmiot. Stanowisko takie reprezentuje wielu psychologów, między innymi J. Pastuszka, W. Prężyna, R. Pomianowski, J. Bazylak i inni. Doświadczenie religijne — stwierdza J. Pastuszka — podlega tym samym prawom psychologicznym, co każde inne zjawisko, będące treścią przeżyć człowieka. Jego odrębność wywodzi się jedynie z przedmiotu ku któremu się zwraca, nie zaś z jakiejś odmiennej funkcjonalnej prawidłowości¹⁵.

Za postawę religijną będę rozumiał odnoszenie się człowieka po linii przekonaniowo-poznawczej, dążeńiowej i zachowaniowej do treści uważanych za religijne.

4. ANALIZA ZWIĄZKÓW STATYSTYCZNYCH MIĘDZY WYNIKAMI BADAŃ ELEMENTÓW STRUKTURY OSOBOWOŚCI W UJĘCIU PSYCHOANALITYCZNYM I POSTAW RELIGIJNYCH MŁODZIEŻY

Analizę tę przedstawiamy między elementami struktury osobowości według koncepcji psychoanalitycznej w oparciu o dane statystyczne wyników, które przedstawiają niżej zamieszczone tabele.

Współczynniki korelacji między wynikami badań intensywności postawy religijnej Skalą postawy religijnej z cechami i reakcjami osobowości badanymi przez Kwestionariusz Grygiera przedstawia tabela nr 1.

Z tabeli tej wynika, że intensywność postawy religijnej koreluje jedynie z dwoma skalami Kwestionariusza Grygiera ze skalą mierzącą impulsywność, zmienność i spontaniczność rea-

¹⁴ Pastuszka J.: *Osobowość a religijność człowieka. Analiza psychologiczna*, Roczniki Filozoficzne, 12(1964) z. 4, 11.

¹⁵ Por. tamże, 11.

Lp.	Nazwa skali	N	\bar{x}	S	D
1.	Hipokryzja i konformizm	200	28,88	6,35	.091+
2.	Bierność	200	15,64	4,67	.088+
3.	Izolowanie się i samoanaliza	200	12,99	3,89	.076+
4.	Skłonność do zachowań oralnych	200	11,38	3,38	.082+
5.	Agresywność oralna	200	12,85	3,88	.083+
6.	Oralna zależność	200	17,07	4,08	.075+
7.	Potrzeba autonomii	200	15,94	4,48	.077+
8.	Agresywność słowna	200	12,90	4,59	.084+
9.	Impulsywność, zmienność spontaniczność reagowania	200	12,17	4,14	.090+
10.	Niekonwencjonalność	200	11,85	3,85	.085+
11.	Potrzeba zbierania i gromadzenia	200	11,07	4,17	.071+
12.	Potrzeba porządku	200	17,60	4,37	
13.	Konserwatyzm, sztywność reagowania	200	14,81	3,65	.068+
14.	Poddawanie się władzy i porządku	200	11,87	4,28	.079+
15.	Sadyzm analny	200	10,03	3,15	.084+
16.	Zaściankowość jako rezerwa, nieufność i izolowanie się	200	13,06	3,93	
17.	Zainteresowanie obiektami o fallicznej symbolice	200	15,20	4,80	.080+
18.	Narcyzm	200	19,90	5,99	.079+
19.	Ekshibicjonizm	200	11,02	5,53	.068+
20.	Aktywny kompleks Ikara	200	17,29	7,55	.075+
21.	Bierny kompleks Ikara	200	15,33	4,51	.079+
22.	Inne objawy kompleksu Ikara	200	11,82	4,82	.076+
23.	Potr. eksploracji (kompl. Ikara)	200	16,72	5,60	.083+
24.	Popęd seksualny	200	10,51	4,60	.069+
25.	Potr. przyjmowania wrażeń dotykowych	200	10,71	4,11	.083+
26.	Potrzeba tworzenia	200	12,55	5,62	.063+
27.	Męskość	200	22,44	6,35	.080+
28.	Kobiecość	200	23,54	7,73	.061+
29.	Aktywn. towarzyska i społeczna	200	19,17	5,02	.071+
30.	Zainteresowanie dziećmi, potrzeba żywienia i opieki nad nimi	200	14,12	6,46	.099+
31.	Odporność psychiczna	200	7,94	2,55	.094+

Tabela Nr 1:

Dane statystyczne wyników badań Kwestionariuszem Grygera

Lp.	Nazwa skali	N	\bar{x}	S	D
1.	Nateżenie postawy religijnej	200	25,32	171,86	+ .084

Tabela Nr 2:

Dane statystyczne wyników badań Skala postaw religijnych.

Lp.	Nazwa skali	N	\bar{x}	S	D
1.	Wiedza religijna	200	35,18	15,21	.079+
2.	Ideologia religijna	200	50,83	11,54	.068+
3.	Doświadczenie religijne	200	16,32	5,88	.072+
4.	Praktyki religijne	200	58,15	14,37	.077+
5.	Wspólnota religijna	200	36,08	8,20	.069+
6.	Moralność religijna	200	31,41	9,20	.088+

Tabela Nr 3:

Dane statystyczne wyników badań Kwestionariuszem do badań nad religijnością.

gowania, oraz ze skalą oceniającą objawy tak zwanego Aktywnego Kompleksu Ikara. Są to korelacje — pierwsza ujemna, druga dodatnia, istotne na poziomie 0,05.

Z korelacji tych możemy wnioskować, że intensywność postawy religijnej jest tym większa, im mniejsza jest impulsywność, spontaniczność i zmienność zachowań badanych jednostek. Im większa intensywność postawy religijnej tym mniej takich zachowań jak działanie bez namysłu, częste zmienianie decyzji, pośpiech, wydawanie pieniędzy na przelotne przyjemności, niezdołność do odkładania na później przyjemności.

Im większa intensywność postawy religijnej tym silniejszy napęd do działania, do wyczynu, do szukania w oczach innych uznania za swoje pozytywne działania.

Współczynniki korelacji między elementami struktury osobowości w ujęciu psychoanalitycznym, a postawą religijną badaną Kwestionariuszem do badań nad religijnością przedstawia tabela nr 2.

Tabela ta pokazuje, że pięć elementów struktury osobowości ujmowanych według koncepcji psychoanalitycznej koreluje

Lp.	Nazwa skali	Natężenie religijności
1.	Hipokryzja i konformizm	.04
2.	Bierność	—05
3.	Izolowanie się i samoanaliza	.01
4.	Skłonność do zachowań oralnych	.04
5.	Agresywność oralna	.07
6.	Oralna zależność	—02
7.	Potrzeba autonomii	—04
8.	Agresywność słowna	—11
9.	Impulsywność, zmienność, spontaniczność reagowania	—14
10.	Niekonwencjonalność	—07
11.	Potrzeba porządku	—03
12.	Konserwatyzm, sztywność reagowania	—02
13.	Poddawanie się władzy i porządkowi	.03
14.	Sadyzm analny	.09
15.	Zaściankowość, jako rezerwa, nieufność i izolowanie się	.07
16.	Zainteresowanie obiektami o fallicznej symbolice	—06
17.	Narcyzm	.12
18.	Ekshibicjonizm	—01
19.	Aktywny kompleks Ikara	.04
20.	Bierny kompleks Ikara	.14
21.	Inne objawy kompleksu Ikara	.05
22.	Potrzeba eksploracji jako jeden z aspektów kompleksu Ikara	.13
23.	Popęd seksualny	.07
24.	Popęd seksualny	.02
25.	Potrzeba przyjemnych wrażeń dotykowych	.00
26.	Potrzeba tworzenia	—03
27.	Męskość	.02
28.	Kobiecość	—13
29.	Aktywność towarzyska i społeczna	—07
30.	Zainteresowanie dziećmi, potrzeba żywienia i opiekowania się nimi	.00
	Odporność psychiczna	.05

Tabela Nr 4:

Korelacje między wynikami uzyskanymi w Skali postaw religijnych a wynikami uzyskanymi w Kwestionariuszu Grygera.

z czterema parametrami oceniającymi postawy religijne mierzone Kwestionariuszem religijności. Jest to Agresywność oralna, Niekonwencjonalność, Konserwatyzm, Sztywność reagowania, Poddawanie się władzy i porządkowi, Potrzeba uzewnętrzniania swojej osobowości. Są to wszystkie współczynniki ko-

Lp.	Nazwa skali	Wiedza relig.	Ideol. relig.	Dośw. relig.	Prakt. relig.	Wspól. relig.	Moral. relig.
1.	Hipokryzja i konformizm	.04	.05	.00	.04	.00	.05
2.	Bierność	-.06	.02	.07	-.02	.00	-.02
3.	Izolowanie się i samoanaliza	.03	.09	.08	.05	.04	.09
4.	Skłonność do zachowań oralnych	.04	.01	.00	.00	.00	.02
5.	Agresywność oralna	.05	.10	.09	.06	.11	.10
6.	Oralna zależność	.00	.11	.04	.05	.06	.06
7.	Potrzeba autonomii	-.03	-.06	-.03	-.03	-.03	.08
8.	Agresywność słowna	-.06	-.06	.00	-.04	-.03	.00
9.	Impulsywność, zmienność, spontaniczność reagowania	-.09	-.05	.02	-.07	-.05	-.09
10.	Niekonwencjonalność	-.10	-.19	-.06	-.06	-.16	.00
11.	Potrzeba zbierania i gromadzenia	-.05	.05	-.08	.03	-.06	.03
12.	Potrzeba porządku	.08	.09	.07	.13	.09	.00
13.	Konserwatyzm, sztywność reagowania	.08	.17	.10	.07	.14	.01
14.	Poddawanie się władzy i porządkowi	.10	.14	.12	.10	.04	.08
15.	Sadyzm analny	-.01	.07	.00	.03	.01	.01
16.	Zaściankowość jako rezerwa, nieufność i izolowanie się	-.03	-.06	-.03	-.01	.06	.06
17.	Zainteresowanie obiektami o fallicznej symbolice	.02	.02	.05	.02	-.04	.06
18.	Narcyzm	.01	.11	.08	.06	.08	.06

Lp.	Nazwa skali	Wiedza relig.	Ideol. relig.	Dośw. relig.	Prakt. relig.	Wspól. relig.	Moral. relig.
19.	Ekshibicjonizm	.05	.15	.12	.16	.07	.08
20.	Aktywny kompleks Ikara	.09	.00	.00	.04	.00	.06
21.	Bierny kompleks Ikara	.06	.11	.07	.06	.04	.08
22.	Inne objawy kompleksu Ikara	.13	.11	.07	.08	.02	.00
23.	Potrzeba eksploracji jako jeden z aspektów kompleksu Ikara	.09	.04	.00	.04	-.02	.04
24.	Popęd seksualny	-.05	-.08	-.03	-.07	-.10	.00
25.	Potrzeba przyjemnych wrażeń dotykowych	-.03	-.05	.00	.02	-.06	.01
26.	Potrzeba tworzenia	-.01	-.01	-.02	.00	-.01	-.04
27.	Męskość	.00	-.07	-.08	-.07	-.07	.06
28.	Kobiecaść	-.07	.03	.00	.06	.03	-.01
29.	Aktywność towarzyska i społ.	-.08	.06	.01	-.04	-.06	-.01
30.	Zainteresowanie dziećmi, potrz. żywienia i opieki nad nimi	.08	.09	.02	.09	.06	.02
31.	Odporność psychiczna	-.01	.09	.05	.05	.02	.06

Tabela Nr 5:

Korelacje między wynikami uzyskanymi w Kwestionariuszu do badań nad religijnością a wynikami uzyskanymi w Kwestionariuszu Grygera.

relacji, za wyjątkiem jednego, istotne na poziomie 0,05. Współczynnik korelacji między Niekonwencjonalnością i Ideologią religijną jest istotny na poziomie 0,01.

Pozytywna korelacja między agresywnością oralną i wiedzą religijną sugeruje, że im większy poziom wiedzy religijnej badanej młodzieży, tym silniejsza, bliżej nieokreślona skłonność do jakichś zachowań agresywnych i tym większy niepokój przed doświadczeniem takiej skłonności.

Z istnienia ujemnych korelacji między Niekonwencjonalnością a takimi parametrami postawy religijnej jak — Ideologia religijna i Uczestnictwo we wspólnocie religijnej możemy wnioskować, że im większe przejęcie się ideologią religijną badanej młodzieży i intensywniejsze jej uczestniczenie we wspólnocie religijnej, tym mniejsza skłonność do oceniania życia pełnego namiętności i przeżyć uczuciowych, gorszenia ludzi konwencjonalnych, prowadzenie rozmów na tematy erotyczne, tym mniejsza niechęć do posłuszeństwa i szacunku dla władzy, do ładu i porządku.

Pozytywne korelacje między Konserwatyzmem, Sztywnością reagowania i Ideologią religijną oraz Uczestniczeniem we wspólnocie religijnej każą przypuszczać, że wraz ze wzrostem poziomu ideologii religijnej i poczucia wspólnoty religijnej, wzrasta tendencja do takich zachowań jak: prowadzenie uregulowanego trybu życia, trzymanie się własnej klasy społecznej, preferowanie jako głównych celów życiowych — ładu, spokoju i dobrobytu, sumienne wykonywanie pracy.

Istnienie pozytywnej korelacji między Skalą Kwestionariusza Grygiera nazwaną Ekshibicjonizmem i nasileniem praktyk religijnych nasuwa wniosek, że wzrost częstości praktyk religijnych: uczestniczenie w nabożeństwach, pogrzebach, uroczystościach religijnych, publiczne odmawianie modłów łączy się ze wzrostem pragnienia przyciągania uwagi otoczenia, szukania aprobaty i adoracji otoczenia, zajmowania miejsca na widoku i uczestniczenia w publicznych zebraniach.

DIE EIGENSCHAFTEN SOWIE REAKTIONEN DER PERSÖNLICHKEIT — VERSTANDEN IM LICHT DER PSYCHOANALITISCHEN AUFFASSUNG — UND DIE RELIGIÖSE HALTUNG DER JUGEND

(Zusammenfassung)

Im genannten Artikel wurden die wichtigsten Gruppen der Eigenschaften und Reaktionen der Persönlichkeit verstanden im Licht der psychoanalytischen Auffassung charakterisiert. Dann kam eine kurze

Charakteristik der Haltungen mit besonderer Berücksichtigung der religiösen Haltung. In weiterer Folge wurde auch die Analyse der statistischen Verbindung zwischen den Strukturelementen der Persönlichkeit und den religiösen Haltungen von zwei hundert befragten männlichen Jugend, und zwar der vorletzten und letzten Klassen der Mittelschulen unternommen.